

Олена Козир,
Ігор Сокорчук

**«І в серці тріпотів Морзе...»
(митці та радіо)**

Якщо початок ХХІ століття характеризується посиленням інтересом до глобальних комп'ютерних мереж, цифрових технологій, мобільного зв'язку, то століття ХХ починалося з телеграфу, кінематографу і радіо. Початок інтенсивного технічного поступу в світі припадає ще на середину ХІХ сторіччя, що не пройшло осторонь людей творчих. Так американський художник Самуель Морзе, захопившись ідеями передавання інформації на відстані, винайшов оригінальну систему кодування, яку охрестили «Азбукою Морзе». Людина, яка не мала технічної освіти, змогла вирішити задачу, на яку не спромоглися високочолі технарі, саме завдяки мистецькій уяві. Нові досягнення давали можливість людині уподібнитися до Бога, не випадково перший текст, надісланий за допомогою крапок і тире «морзянки» прославляв Небесного Творця: «Дивні справи твої, Господи!»

Очевидно, що проблема передачі інформації на відстані цікавила людство ще на зорі його існування. Український дитячий письменник Іван Сенченко в повісті «Руді вовки» образно змальовує, як досвідчений мисливець за допомогою диму зміг повідомити важливу звістку про здобич своєму племені раніше, ніж молодий хлопець добіг до стоянки своїх родичів. Письменник підкреслює, що первісні люди вже мали певний досвід у цій справі й передавали його з покоління в покоління.

Немає в українській, а, може, й у світовій літературі митця більш оригінального і спрямованого на експеримент, ніж футурист Михайль Семенко. І оновити свій поетичний почерк митцеві допомогла служба воєнним телеграфістом

у Владивостоці (1914-1917 рр.). Так званий «телеграфний стиль» Семенка надає його поезіям особливої ритміки. Поезомалюнки «Туга за звіром», «Авангард», «Я не мати», «Парикмахер» містять виразні ритмічні наспіви, що перегукуються з наспівами телеграфних ритмів: «Власне сама морзянка для телеграфіста являє собою не послідовність довгих і коротких рисок — крапок і тире — а сукупність унікальних звукових ритмічних рисунків. Саме за цим, унікальним для кожного телеграфного знаку ритмічним образом, телеграфіст може їх розпізнати» [3, с. 245]. Поет Михайль Семенко задіює у своїх творах ритми й наспіви морзянки як носій, як елемент, як знак, який дає йому можливість втілити творчий задум, створити мистецький текст.

Є чимало творів, у яких технічні досягнення пов'язувалися з буремними подіями епохи. Ось, наприклад, як аналізував Гео Шкурупій досягнення першого десятиріччя нової влади:

І те,
 що зробили
 за жовтнів десять,
куди підігнали
 склепіння індустрій,
турбіни,
 антени,
 шківи,
 колеса,
і те,
 що спромігся зробити
 геній
і наш
 ще не бачений устрій [6, с. 307-308].

У 1923 році вийшла книга Валер'яна Поліщука «Радіо в житах». У вірші

«Цвіркуни» звук, що видає комаха, порівнюється зі звуком іскрового телеграфного передавача. Авторська метафора «іскра радіо» свідчить про неабияку обізнаність письменника з принципами роботи тогочасних радіостанцій:

Цвіркун, що поблизу мене,
І в думку не бере:
Співа собі. Сигналізуючи, як **іскра радіо**,

Що вже дзижчить там у світи.

Її далекий вереск з темноти
Залізні кидає зі злості обручі

На цементовий піл,
Що приліта до мого вуха

З радіостанції:

Вона стирчить,
Як дві голоблі на горі.

А він (цвіркун) **телеграфує:**

Тюр-р...

Тюр-р...

Тюр... тюр...

Тюр.р...

І так далі [5, с. 54].

Прийом звуконаслідування у Валер'яна Поліщука пов'язаний із темою радіо. Бачимо у вірші й певний «негатив»: «радіостанція **стирчить**», «далекий **вереск**» «кидає **зі злості** обручі», адже митець вдається до зіставлення Божого творіння -- цвіркуна й творіння людського — радіо. Конструктивіст Поліщук поєднує їх в одне ціле, утворюючи метафору: «цвіркун телеграфує». Окрім того, поет оспівує винахід людини і як засіб поширення інформації. У вірші, присвяченому першотравневому походу мільйонів, їх гарячому пориву теж зустрічаємо цей образ:

А **радіо** хапа,
Несе той бій.
Неси його між працю,
По суходолах сій...
Неси, **машино**,
Наш буйний спів,
Повстань, людино,
Бо час наспів [5, с. 83].

Не оминув тему радіо і авангардист Майк Йогансен. Його радіо набуває епітету «радісне»: «Радісне радіо Загуде з бородатого бору»[2, с. 62]. Поет захоплюється грою слів, алітерацією, прославляючи новітній винахід.

«Універсальна негація», коли «природа постала як відгук надприродного,» була характерна для «доби загальної деструкції»[4, с. 287],-- про це писала Соломія Павличко, аналізуючи статті Віктора Петрова (Бера). Проводячи детальний аналіз доробку Юрія Шереха, таж авторка приходить до висновку: «Література, що реально пишеться в одному історичному часі, існує водночас у різних естетичних часах, несумісних між собою»[4, с. 272].

Тож далеко не всі митці початку ХХ століття так захоплено ставилися до нових віянь. Ось, наприклад, як сприймала їх Христя Алчевська: «я маю рацію любити природу і не любити, наприклад, індустрії, що перетворює часом своє благо на знаряддя шкоди та вбивства для людей. Українські письменники почали мені здаватися носіями краси природничої та ворогами цивілізованого міщанства» [1, с. 415]. Перед нами яскравий зразок конфлікту поколінь. Старе обов'язково подавало й подає свій голос проти новітніх віянь. Когось більше приваблює «божественний спокій» первісної землі, можливість вільно і відкрито спостерігати людину, інші ж проповідують «дух неспокою».

Технічний прогрес не стоїть на місці, вже раритетними стали перші радіостанції, оспівані митцями епохи Розстріляного Відродження, все менше стає

тих, у чиему серці «тріпотить Морзе» (М. Семенко). Але залишилися тексти, які в історії нашої літератури будуть жити вічно.

Література:

1. Алчевська Х. Автобіографія «Спомини і зустрічі» //Христя Алчевська. Твори.- К.: Дніпро, 1990.- С.414-432.
2. Йогансен М. Вибрані твори // Упоряд. Р. Мельників. 2-ге вид., доповнене. - К.: Смолоскип, 2009, 768с.
3. Сокорчук І., Козир О. Дещо про телеграфний стиль Михайля Семенка /Ігор Сокорчук, Олена Козир // Радиоелектроника и молодежь в XXI веке. Материали ХУІІІ Международного молодежного форума. Международная конференция «Украинская государственность, язык, культура в информационном тысячелетии.- Харьков: ХНУРЕ, 2014.- С.244-245.
4. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія/ Соломія Павличко.- К.: Либідь, 1997.- 360с.
5. Поліщук В. Радіо в житах // Валер'ян Поліщук. Вибране.- К.: Дніпро, 1987.4.
6. Шкурупій Г. Десятий // Гео Шкурупій. Двері в день. Вибране.- К.: Рад.письменник, 1968.- С.304-308.

Про авторів

Козир Олена — викладачка ХНПУ ім. Григорія Сковороди; авторка публікацій з історії української літератури ХХ століття, зокрема присвячених творчості Гео Шкурупія.

Сокорчук Ігор — 1967 р.н., викладач Харківського національного університету радіоелектроніки; займається дослідженнями з історії української літератури першої половини ХХ століття.